

กรมศิลปากร

จดหมายข่าวอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง Utham Rung Newsletter

ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๘ ตุลาคม—ธันวาคม ๒๕๖๐

เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๐ ที่ผ่านมา นายวีระ โรจน์พจนรัตน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม พร้อมคณะ ได้เดินทางมาตรวจราชการ ณ ปราสาทพนมรุ้ง

◆ เล่าเรื่อง... 'ปราสาทพนมรุ้ง': คหะนาฏราช ณ พนมรุ้ง

◆ รอบกู่พนมรุ้ง... : (สี่คตาลัย...สมัยพระเจ้าชัยวรมัน ที่ ๗)

ทักทาย

สวัสดีครับท่านผู้อ่านทุกท่าน
จดหมายข่าวอุทยานประวัติศาสตร์
พนมรุ้งฉบับนี้ ยังคงนำเสนอสาระที่
เกี่ยวข้องเกี่ยวกับโบราณสถานสำคัญ
ในเขตพื้นที่รับผิดชอบเช่นเคย ไม่ว่าจะ
เป็นเรื่องภาพสลักศิวนาฏราชที่
ปราสาทพนมรุ้ง รวมถึงเรื่อง
ศาสนสถานประจำรอยศาล ที่มีอยู่
ถึง ๒ แห่ง บริเวณใกล้กับบาราย
หนองบัวราย ทางขึ้นเขาพนมรุ้งด้าน

ทิศตะวันออกและทางทิศตะวันตก ของ
บารายเมืองต่ำ ซึ่งหลายท่านอาจยังไม่
เคยแวะเข้าไปเยี่ยมชมเลยก็เป็นได้

นอกจากนี้ ยังมีข่าวสารและ
กิจกรรมสำคัญในรอบ ๓ เดือนที่ผ่านมา
ของอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง
ที่หลายท่านอาจสนใจแต่ไม่เคยทราบมา
ก่อนให้ติดตามกัน หวังว่าจะเป็น
ประโยชน์ และสร้างการสื่อสารและรับรู้
ร่วมกันครับ

วสันต์ เทพสุริยานนท์
หัวหน้าอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

จัดพิมพ์โดย อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

ที่ปรึกษา นายจารึก วิไลแก้ว ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๑๐ นครราชสีมา

คณะผู้จัดทำ นายวสันต์ เทพสุริยานนท์ นายจำลอง เหลือมทองกลาง

นางสาวกมลวรรณ นิธินันท์ นางสาวมณฑกาญจน์ อินทร์ทอง

นางสาวสุรรัตน์ ทองภู นายเดโชชัย ลิ่มทอง

ติดต่อ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ตู้ ปณ.๓ ปท.นางรอง ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ
จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๑๑๐ โทร. ๐-๔๔๖๖-๖๒๕๑ โทรสาร. ๐-๔๔๖๖-๖๒๕๒

เล่าเรื่อง... “ปราสาทพนมรุ้ง” ...

ศิวนาฏราช ๗ พนมรุ้ง

ปราสาทพนมรุ้งเป็นโบราณสถานที่มีชื่อเสียงของไทย เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ทั้งจากความสวยงามของสถาปัตยกรรมโบราณ และจากสถานที่ตั้งที่มีความพิเศษโดดเด่น เนื่องจากตั้งอยู่บนยอดเขาพนมรุ้ง ซึ่งเป็นเขาลูกโดด ตั้งเด่นอยู่ท่ามกลางทุ่งนาในพื้นที่อีสานใต้ของไทย นอกเหนือจากเรื่องสถาปัตยกรรมที่มี

ความสวยงามโดดเด่นแล้วนั้นในอดีตพนมรุ้งยังถือได้ว่าเป็นศาสนสถานที่สำคัญเป็นอย่างมากของผู้คนที่นับถือศาสนาฮินดู ไศวะนิกาย ที่นับถือพระศิวะเป็นเทพเจ้าสูงสุด ซึ่งชาวขอมหรือชาวเขมรโบราณนั้นได้มีการสร้างปราสาทเพื่อถวายแก่เทพเจ้ามากมายจนเกินจะนับได้ ทั้งสร้างถวายพระ

ศิวะ พระวิษณุ หรือเทพองค์อื่นๆ แต่มีปราสาทเพียงไม่กี่หลังเท่านั้น ที่สร้างอยู่บนยอดเขา หนึ่งในนั้นก็ คือปราสาทพนมรุ้ง

จากหลักฐานที่พบในปัจจุบัน เป็นเครื่องยืนยันอย่างชัดเจนแล้วว่า ปราสาทพนมรุ้งเป็นศาสนสถาน ที่สร้างถวายพระศิวะ ถึงแม้ว่าจะมีการพบภาพเล่าเรื่องของพระวิษณุ เป็นจำนวนมากก็ตาม แต่ภาพสลัก ในตำแหน่งสำคัญจะเป็นภาพเล่า เรื่องของพระศิวะทั้งสิ้น อีกทั้งที่ ปราสาทพนมรุ้งยังมีการค้นพบ จารึกที่กล่าวอย่างชัดเจนว่า ที่แห่งนี้คือ “เรือนของพระศิวะ” จึงไม่มี ข้อโต้แย้งใดๆว่าปราสาทแห่งนี้ เปรียบเสมือนวิมานบนเขาไกรลาส ของพระศิวะนั้นเอง

ภาพเล่าเรื่องที่ตำแหน่งสำคัญ ที่สุดของปราสาทพนมรุ้งคือ ภาพ เล่าเรื่องในพื้นที่หน้าบันเหนือประตู

ทางเข้าห้องมณฑปหรือห้องวิหาร ทางด้านทิศตะวันออก ที่เป็นภาพ ศิวะนาฏราช หรือภาพพระศิวะ กำลังทรงฟ้อนรำนั่นเอง ซึ่งรูปศิวะ นาฏราชที่พบที่ปราสาทพนมรุ้งนั้น มีเศียรเดียว สิบกร พระเกศาทรง ชฎามุกุฎ ขมวดพระเกศาสามปอย ปลายเส้นเกศาชี้ขึ้น แล้วม้วนสะบัด เป็นคลื่นคล้ายเปลวเพลิง อันเป็น ลักษณะเฉพาะของศิลปะแบบนครวัด พระหัตถ์ทั้งสิบไม่ได้ทรงถืออาวุธหรือ วัตถุใดๆ แต่ทำท่าจับนิ้วพระหัตถ์ พระองค์ทรงฟ้อนรำอยู่บนแท่น แวดล้อมด้วยบุคคล ด้านหน้าแท่น ดังกล่าว มีสิ่งของวางอยู่ ซึ่งเป็น เครื่องบูชาประเภทดอกไม้และขนม หวาน

ภาพศิวะนาฏราชมีความ หมายในเชิงที่ว่า พระองค์คือผู้ที่ สร้าง และทำลายจักรวาล การฟ้อน รำของพระองค์ เกี่ยวข้องกับความ

รมเย็นเป็นสุขของโลกใบนี้ ถ้าหาก พระองค์ทรงพื่อนรำในจังหวัด ที่เร่ร่อนแรง จะก่อให้เกิดไฟทำลายล้างโลก ฉะนั้น ผู้คนจึงจำเป็นต้อง บูชาพระองค์ เพื่อให้พระศิเวเต็นรำ ในจังหวัดที่พอดี ในคัมภีร์อินเดีย โบราณได้กล่าวว่า การพื่อนรำของ พระศิเวมีทั้งหมด ๑๐๘ ท่า ทำให้ พระองค์ได้รับการยกย่องว่าเป็น ราชาแห่งการพื่อนรำ การที่พระศิเว ได้พระนามว่าราชาแห่งการพื่อนรำ เกิดจากการที่พระองค์เสด็จลงมา ปราบฤกษ์ประพตติผิตที่ป่าตารกะ และได้แสดงปาฏิหาริย์ต่างๆ แล้ว ทรงพื่อนรำจนครบ ๑๐๘ ท่า จากนั้นพวกฤกษ์จึงพากันยอมแพ้ ซึ่ง ท่ารำรำของพระองค์ที่นิยมและพบ มาทั้งในอินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คือ “นาฏราช” นั่นเอง

ภาพศิเวนาฏราชนี้ปรากฏใน อาณาจักรขอม ตั้งแต่สมัยบันทายศรี (ราว พ.ศ. ๑๕๑๐ - ๑๕๕๐) จนถึงสมัยบายน (พ.ศ. ๑๗๒๐ - ๑๗๘๐) ซึ่งล้วนปรากฏในลักษณะของภาพนูนต่ำ นิยมทำพระศิเวมี ๑๐ กร เช่นเดียวกับที่พบในอินเดียเหนือ แต่ก็ยังมีเอกลักษณ์ความเป็นพื้นเมืองที่แตกต่างจากอินเดียคือ นิยมสร้างพระศิเวที่ทรงรำรำอยู่ บนแท่นฐาน ต่างจากอินเดียที่นิยม สร้างพระศิเวรำรำเหยียบอยู่เหนือ อปสมารบุรุษ หรือเหยียบอยู่เหนือ โคนนที อีกทั้งท่าทางการพื่อนรำของ พระศิเวไม่เหมือนกับที่พบใน ประเทศอินเดีย แต่มีความ คล้ายคลึงกับท่าพื่อนรำของนาง อัสราที่พบบนภาพนูนต่ำบนศาสนสถานของเขมรโบราณเอง^๑

^๑ สมสิริ ม่วงประยูร, “พระศิเวนาฏราชในเอเชียอาคเนย์” (สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๐), ๗๖-๗๘.

รอบภาพมรดก... ๒

“สุคตาลัย...สมัยพระเจ้าชัยวรมัน ที่ ๗”

ตอนที่ ๑ กุฏิฤๅษีบ้านโคกเมือง (กุฏิฤๅษีเมืองต่ำ)

พระเจ้าชัยวรมัน ที่ ๗ ที่ได้ทรงแผ่พระราชอำนาจไปถึงเมืองต่างๆ และสร้างปราสาทหินเอาไว้ โดยบริเวณใกล้เคียงกับเขาพนมรุ้งก็ได้พบเช่นกัน ได้แก่ กุฏิฤๅษีบ้านโคกเมือง หรือกุฏิฤๅษีเมืองต่ำ และกุฏิฤๅษีหนองบัวราย

“สุคตาลัย” เป็นนามที่ใช้เรียกศาสนสถานประจำอโรคยศาล หรือโรงพยาบาล ซึ่งมักสร้างด้วยศิลาแลง หินทราย และอิฐ จึงยังคงเหลือหลักฐานร่องรอยปรากฏให้เห็น และอีกส่วนหนึ่งที่เป็นอาคารหลักคือส่วนที่เรียกว่า “อโรคยศาล” ซึ่งเป็นส่วนของที่พักหรืออาคารสถานพยาบาลอาจจะเป็นสิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นด้วยไม้ จึงมักจะไม่พบร่องรอยหลักฐานปรากฏให้เห็น

โบราณสถานรูปแบบนี้ถูกสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ในสมัยของ

ลักษณะแผนผังของสุคตาลัย มักจะมีองค์ประกอบที่ค่อนข้างชัดเจนคือ ประ กอบด้วยปราสาทประธานและบรรณาลัย ซึ่งล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว และนอกแนวกำแพงมุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีสระน้ำกรุด้วยศิลาแลง ๑ สระ

สำหรับที่กุฏิฤๅษีบ้านโคกเมือง นอกจากจะมีสระน้ำประจำสุคตาลัยแล้วยังมีสระน้ำแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดประมาณ ๑๒๐ x ๒๗๐ เมตร ซึ่งในปัจจุบันเรียกกันว่า “ทะเลน้อย” ปรากฏอยู่ทาง ด้านทิศตะวันออกเฉียงอีกด้วย

ทะเลน้อย สระน้ำที่อยู่ทางด้านทิศตะวันออก

หลักฐานประเภทประติมากรรมชิ้นสำคัญที่พบบริเวณกุฏิฤๅษีบ้านโคกเมือง ได้แก่ ประติมากรรมรัตนตรัยมหายาน สลักจากหินทราย จำนวน ๑ องค์ ขนาดสูง ๒๕ เซนติเมตร กว้าง ๑๔.๒๕ เซนติเมตร ประกอบด้วย พระพุทธรูปนาคปรกนั่งสมาธิเหนือขนดนาคอยู่ตรงกลาง เบื้องขวาเป็นพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรประทับยืน ๔ กร ส่วนเบื้องซ้ายเป็นนางปรัชญาปารมิตาประทับยืน ซึ่งได้พบจากการขุดแต่งในระดับพื้นดินเดิมบริเวณหน้ามุขประตูทางเข้าปราสาทประธาน นอกจากนี้ภายในห้องกลางปราสาทประธานได้พบแท่นฐานประติมากรรมทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านบนเจาะหลุมสามหลุมเรียงกัน สำหรับประดิษฐานรูปเคารพ ๓ องค์ ซึ่งคงจะเป็นรูปเคารพที่

มักพบจากการขุดแต่งปราสาทประธานของสุคนธาลัยแห่งอื่นๆ ได้แก่ พระโกษาชัยครุ พระวัชรธร พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร พระวัชรปาณี พระนางปรัชญาปารมิตา และพระพุทธรูปนาคปรก

นอกจากหลักฐานทางสถาปัตยกรรม และประติมากรรมที่ได้จากการขุดแต่งบูรณะปราสาทแล้วนั้น ในส่วนของความสัมพันธ์กับแหล่งชุมชนใกล้เคียง ในช่วงเวลาของการใช้งานพื้นที่บริเวณกุฏิฤๅษีบ้านโคกเมืองก็ได้มีการขุดตรวจเพื่อหาร่องรอยชุมชนโบราณบริเวณนี้เช่นกัน โดยขุดตรวจบริเวณเนินดินด้านทิศตะวันตกของกุฏิฤๅษี พบหลักฐานประเภทเศษภาชนะดินเผาที่มีการใช้งานแล้ว กองเถาถ่าน และพบกระดูกสัตว์ที่มีรอยสับตัดอยู่ในชั้นดินต่างๆ หลักฐานที่พบในชั้นดินล่างสุดที่สามารถนำมากำหนดอายุได้ คือ เครื่องถ้วยแบบเตาบ้านกรวด ซึ่งมีอายุการใช้งานอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๖ - ๑๗ จึงแสดงให้เห็นว่า ได้มีชุมชนที่เข้ามาใช้พื้นที่เพื่อการอยู่อาศัย ก่อนที่จะมีการสร้างกุฏิฤๅษีบ้านโคกเมืองขึ้น ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘

กิจกรรมที่ผ่านมา

ในวันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๕๖๐ ที่ผ่านมานายวสันต์ เทพสุริยานนท์ หัวหน้าอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ได้เข้าร่วมกิจกรรมและงานแถลงข่าว การสร้างพื้นที่ปลอดโรคพิษสุนัขบ้าจังหวัดบุรีรัมย์ ปี ๒๕๖๐ ณ ปราสาทเมืองต่ำ อ.ประโคนชัย โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์เป็นประธานเปิดงาน และปล่อย ขบวนรถรณรงค์

ในวันที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งร่วมกับ ทางอำเภอเฉลิมพระเกียรติ ได้จัดกิจกรรม “ปั่นเฉลิมพระเกียรติ Phanomrung Bike Day 2017 Season 2 #ปั่นสองเขา” โดยมีเจ้าหน้าที่ของอุทยานฯ เข้าร่วมกิจกรรมการปั่นจักรยานในครั้งนี้

ในวันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๐ เป็นวันพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทางอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ได้ซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้ จึงได้อาสาเป็นหน่วยงานที่จัดทำซุ้มถวายดอกไม้จันทน์ให้แก่ทางอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อให้ประชาชนทุกหมู่เหล่าได้ถวายความอาลัยแก่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

ในวันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๐ นายวีระ โรจน์พจนรัตน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม พร้อมคณะ ได้เดินทางมาตรวจราชการ ณ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ได้มีการเข้าเยี่ยมชมอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งและปราสาทเมืองต่ำ โดยมีนายวสันต์ เทพสุรียานนท์ หัวหน้าอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งพร้อมทั้งเจ้าหน้าที่ในสังกัดสำนักศิลปากรที่ ๑๐ นครราชสีมา ให้การต้อนรับ

ในวันที่ ๘ - ๑๐ กันยายน ๒๕๖๐ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งได้อนุญาตให้นักท่องเที่ยวเข้าพื้นที่อุทยานฯ ในเวลา ๕.๓๐ น. เพื่อชมปรากฏการณ์พระอาทิตย์ส่องตรง ๑๕ ช่องประตู ทั้งนี้ทางอุทยานฯ ได้จัดเจ้าหน้าที่เพื่อให้ข้อมูล และอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

คณะผู้เยี่ยมชม

วันศุกร์ที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐ หม่อมราชวงศ์จียากร อาภากร เสสเสเวช และผู้ติดตาม จำนวน ๑๕ คน เข้าเยี่ยมชมปราสาทเมืองต่ำ ให้การต้อนรับและบรรยายโดย นางสาวชยาณิษฐ์ ธนโชคศิริธานนท์ วิทยากรประจำอุทยานฯ

วันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ คณะคุณครูและนักเรียนจากวิทยาลัยนาฏศิลป์นครราชสีมา จ.นครราชสีมา จำนวน ๖๘ คน เข้าเยี่ยมชมปราสาทเมืองต่ำ โดยมีนายรณชัย คำประภา วิทยากรประจำอุทยานฯ ให้การต้อนรับและบรรยาย

วันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๐ คณะครูบุคลากรและนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองโจด สพป.ชย.๓ จ.ชัยภูมิ จำนวน ๑๖๐ คน เข้าศึกษาและเยี่ยมชมอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ให้การต้อนรับและบรรยายโดย นางศิริวรรณ ฉิมช้าง วิทยากรประจำอุทยานฯ

Q - A

Q : ถ้าหากเดินทางมาท่องเที่ยว ณ ปราสาทพนมรุ้ง ทางอุทยานประวัติศาสตร์ได้มีบริการบ้านพักของทางอุทยาน หรือพื้นที่กางเต็นท์แก่นักท่องเที่ยวหรือไม่

A : ทางอุทยานฯ ไม่มีบริการบ้านพักหรือจุดกางเต็นท์แก่นักท่องเที่ยว เนื่องจากอุทยานจะปิดทำการในเวลา ๑๘.๐๐ น. และไม่อนุญาตให้นักท่องเที่ยวเข้าพื้นที่ได้หลังเวลาปิดทำการ ทั้งนี้ในพื้นที่โดยรอบเขาพนมรุ้งและปราสาทเมืองต่ำ มีบริการรีสอร์ทและโฮมสเตย์ของเอกชนให้บริการเป็นจำนวนมาก ถ้าหากนักท่องเที่ยวท่านใดต้องการที่พัก สามารถติดต่อได้โดยตรง

Q : นักท่องเที่ยวทั่วไปที่ไม่ใช่หน่วยงานราชการ ถ้าหากต้องการวิทยากรนำชม มีค่าใช้จ่ายเท่าไรในการจ้างวิทยากรของทางอุทยานฯ

A : ไม่มีค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้นค่ะ เนื่องด้วยวิทยากรนำชมประจำอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง เป็นเจ้าหน้าที่ของทางอุทยานฯ โดยตรง นักท่องเที่ยวทั้งจากหน่วยงานราชการ หรือนักท่องเที่ยวทั่วไป สามารถติดต่อขอใช้บริการวิทยากรนำชมได้ทุกท่าน โดยสามารถติดต่อได้ที่สำนักงานอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง หรือสามารถติดต่อล่วงหน้าได้ที่เบอร์ ๐๔๔-๖๖๖-๒๕๑ หรือโทรสาร ๐๔๔-๖๖๖-๒๕๒

ผู้ส่ง

อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ผู้ ปณ.๓ ปท.นางรอง อําเภอ
เฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๑๑๐

ชำระค่าบริการเป็นเงินเชื่อ

ใบอนุญาติที่ 15/2552

ปณ.ประโคนชัย

กรุณาส่ง